

ועשית הישר והטוב

ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך

התורה מלמדת אותנו מה לעשות, והיא מנסה לעצב כל פעולה מפעולותינו. אופן הדיבור, מה אתה עושה כשאתה קם בבוקר, איך ומה את אוכלת ולא אוכלת ומתי אדם מתפלל ומה הוא אומר בתפילתו. כך שהמעשה הוא במרכז תשומת הלב.

ויחד עם זה נאמר במשנה

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם: (פאה פ"א מ"א)

לימוד התורה הוא שווה ערך לכמה מהמצוות החשובות ביותר ביחד: כיבוד הורים וגמילות חסדים והשכנת שלום.

אז מה יותר חשוב: מעשה, או תלמוד? אולי זו איננה השאלה הנכונה. אולי מעניין יותר לבדוק מה הקשר בין תלמוד למעשה, באיזה אופן הם ניזונים זה מזה ותלויים זה בזה. האם השאלה היא מה קודם למה? האם "נעשה" קודם "לנשמע" (ואז נשאלת השאלה מה שומעים) או התלמוד המכוון את המעשה (ואז נשאלת השאלה איך עוברים מתלמוד למעשה).

בדבריי, אנסה לעסוק בשאלות אלה.

נתחיל מסע זה מתגובתם הידועה של בני ישראל במעמד הר סיני

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע

(שמות כד)

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א-ב

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע. [בראשונה נעשה וחזרו לשמוע]

נראה מה לוינס כותב על כך בשיעורו "פיתוי הפיתוי" בספר תשע קירות תלמודיות:

"נגלה את אופיו הייחודי של המאורע הנקרא מתן תורה: **קבלתה של התורה**

קודמת להכרתה. יש כאן שערורייה עבור ההיגיון" (תשע קריאות עמ' 49)

המניע לפעולה איננו ההכרה בנחיצותה או בתועלת שבה, היא עמדה אפריורית של נכונות. אמירת "הן" ללא תנאים, לפני השיקול ההגיוני, התועלתני או הרווחי.

"הדבקות בטוב של האומרים "נעשה ונשמע" אינה תוצאה של הכרעה בין הטוב

לרוע: דבקותם קדמה להכרעתם. הרוע יכול לכרסם בדבקות הבלתי-מותנית

הזו בטוב בלי להשחית אותה. שכן דבקות זו **שוללת כל אפשרות של יציאה אל**

מחוץ לתחום השיפוט של המוסר [...] לא מן הנמנע שקיימת אמנה עם הטוב

לפני הברירה בין הטוב לרע". (שם 51)

הערך העליון הוא הטוב. לא המועיל, לא הרווחי, לא הרציונלי – כי אם הטוב הוא

הקריטריון העליון לשיפוט פעולה. הוא השיקול המכריע. זו המשמעות של הקדמת

"נעשה" ל"נשמע".

בהמשך הסוגיה במסכת שבת מסופר הסיפור הבא:

... ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי

כרעא, וקא מייץ בהו, וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר ליה: עמא פזיזא דקדמיתו

פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו! ברישא איבעיא לכו למשמע, אי

מציתו - קבליתו, ואי לא - לא קבליתו. - אמר ליה: אנן סגינן בשלימותא - כתיב

בן (משלי יא ג) תמת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא - כתיב בהו (שם)

וסלף בוגדים ישדם.

[מיין אחד ראה את רבא שהוא מעיין בהלכה והיו אצבעות ידיו מונחות תחת

רגלו והיה לוחץ אותן והיו מזילות אצבעותיו דם. אמר לו: עם פזיז שהקדמתם

פיכם לאזניכם, עדין אתה עומדים בפחזותכם. בראשית היה לכם לשמוע, אם

יכולים אתם – קבלו, ואם לא – לא תקבלו.

אמר לו: אנו ההולכים בתמימות כתוב בנו: "תומת ישרים תנחם" (משלי יא ג) .

אותם אנשים [המינים] ההולכים בעלילה כתוב בהם "וסלף בוגדים ישדם" (שם)

– המשך אותו פסוק)

על כך כותב לוינס בתוספת קריצה:

"רבה שקוע בתלמודו! העניין מוזר: אנשים אלה, הרוצים לעשות לפני שישמעו,

אינם עמי-ארצות, תמיד רואים אותם כשהם לומדים!" (עמ' 54)

אין ב"נעשה ונשמע" כדי לשלול את ההגיון והתיאוריה, את תלמוד התורה. נעשה ונשמע ולא נעשה בלי לשמוע. הרציונליות איננה מיותרת ואין כאן אידיאליזציה של בורות. המעשה איננו סותר או שולל שמיעה ולימוד, הוא רק קודם לו. ולוינס ממשיך בפירוש הסיפור:

כל הקטע מעמ' 54 – 55 – 56

מכל האמור נראה ש"נעשה ונשמע" איננו תיאור של סדר פעולות אלא תיאור של עמדה המקדימה מחויבות מוסרית לחשיבה והבנה, המקדימה אחריות ונכונות ללימוד וניתוח. **לימוד התורה כפוף לעשיית הטוב. הוא איננו ערך עליון.** לימוד התורה נועד לכוון את המעשה, הוא בשירותו. התורה היא תורת חיים ואיננה מדע מופשט. ויחד עם זה היא נחוצה והכרחית. מה יכוון את המעשה לטוב? לימוד התורה הוא התבוננות בחיים, מודעות והבחנה בין טוב לרע. אך אם כך, מהו לימוד של תורה לשמה? אולי זה לימוד שהקשר שבינו לבין המעשה איננו גלוי, והלימוד הוא שיגלה קשר זה. תורה לשמה הוא הכוח של התורה ללמד אותנו דברים שלא ידענו שנלמד בה, הוא הלימוד שאיננו יודע לאן יוביל מלבד הביטחון שהוא יקרב אותנו אל הטוב. אך נראה לי שיש כאן גם יותר מכך.

אנחנו מאוד מחשיבים את חירותנו ואת זכותנו לבחור מה אנחנו עושים: אנחנו רוצים להשתכנע שמהו נחוץ, מועיל, הגיוני או רווחי לפני שאנחנו פועלים. בפרשנותו מציע לוינס את הרעיון שיש דברים שהם מעל לתועלת ולהגיון. ההתגייסות בשרות הטוב קודמת לדיון ולשכנוע. יש מעשים שאינם סובלים דיחוי ואף לא שיקול.

עד כאן, ניסיתי בעזרת לוינס להבין מה משמעות האמירה "נעשה ונשמע". כדי להמשיך את המסע, ארצה לבדוק מה פרוש "סוף מעשה במחשבה תחילה"? האם יש מצבים בהם הסדר הנכון הוא הפוך, לא נעשה ונשמע אלא נשמע ונעשה, או סוף מעשה במחשבה תחילה? האם לפעמים נחוצה הקדמת המודעות לפעולה?

במאמר מוקדם של לוינס, משנת 1937 הנקרא "משמעות הפולחן הדתי" הוא כותב (התרגום שלי):

"הפולחן חוצץ בכל מקום בינינו לבין המציאות. הוא משהה את הפעולה שלנו למראה העצמים. המזון איננו מוצר לצריכה בלבד. הוא כשר או טרף. עוד לפני

התרגום המילולי של הרגש הדתי, היהודי מחפש מילים בסידור התפילה; [...] היום השביעי איננו בא כשאר הימים; הוא אטום לדאגות היומיום. לפני האכילה, שהיא פעולה בסיסית כל כך, היהודי משתהה כדי לברך. לפני כניסה לבית הוא עוצר כדי לנשק את המזוזה.

הכל קורה כאילו הוא לא נכנס אל העולם הנתון לו מתוך בעלות; כאילו, בעולם שבו הטכניקה סללה לנו דרך חסרת מעצורים, הפולחן מסמן ללא הרף רגע של השהיה; כאילו הוא מפסיק לרגע את הזרם הקושר אותנו לדברים."

לפי דברים אלה, הפולחן (ולמוד תורה הוא מעשה פולחני שמברכים עליו) מפסיק ומשהה את המעשה המיידית. לא נעשה ונשמע כי אם נשתהה ונעשה, נברך ונעשה, נשמע ונציית ונעשה; רגע של פולחן או של מודעות החוצץ ביני לבין המעשה שאני מתכוונת לעשות. בתוך סדר הדברים הטבעי, בו אני נהנית מן העולם ומממשות את חיי, מופיעות תזכורות לכך שלא הכל מובן מאליו, שלא הכל שלי ובזכותי. הפולחן הוא קידוש החיים, קידוש פעולות היומיום, ההנאה והצריכה. ובמובן זה, גם תלמוד התורה הוא פולחן: הוא מעצב את המעשה עוד לפני עשייתו. התורה מלמדת אותי להבחין בין טוב לרע בין מעשה ראוי למעשה אסור ובין אופני עשייה שיכולים להפוך כל מעשה למעשה טוב או רע, לניצול או היענות.

האם יש כאן סתירה? זה נראה כך. אז מה נכון? נעשה ונשמע או סוף מעשה במחשבה תחילה?

כדי להיענות לאתגר זה, אנסה להשתמש בטכניקה התלמודית כאשר הוא נתקל בסתירות. אחיל כל אחת מן האפשרויות על מקרים שונים:

אולי, "נעשה ונשמע", ציות מיידית, לא מותנה – מכוון למצוות לא תעשה, להימנעות ממה שאסור. לעומת זאת, במצוות עשה, כאשר אני נדרשת לגייס את עשייתי, יש צורך ב"סוף מעשה במחשבה תחילה", בחציצה ביני לבין המעשה שלי – שלא אדהר מבלי לראות את השלכות פעולתי.

זה מעניין אבל לא מספק. כאשר אדם מתדפק על דלתי, פיזית או מטאפורית – התגובה הנחוצה היא "הנני" ללא השתהות, בלי חציצה, נעשה ונשמע.

דבר אחר (ניסיון נוסף ליישב את הסתירה לכאורה): אולי "נעשה ונשמע", המחויבות הבלתי מותנית לטוב, נחוצה כאשר המעשה נדרש מבחוץ, מן האחר, כאשר האחר (אלוהים או אדם) קורא לי לפעול. ואולם, כאשר המעשה הוא תוצאה של דחפי או רצוני, של התמדת הקיום שלי - שם סוף מעשה במחשבה תחילה, הברכה או הפולחן נחוץ כדי לחצוץ ביני לבין העולם, כדי לקדש את פעולתי. אני

פועלת רק אחרי רגע ההשתהות, רגע המודעות – התזכורת המקדשת את העולם כעולמו של אלוהים שממנו אני נהנית. אני נקראת שלא לאחוז בעולם אלא לשמוט אותו. לא כך כאשר האחר קורא לי.

ואולי אין כאן סתירה אלא נעשה ונשמע וסוף מעשה במחשבה תחילה. או – נעשה ונשמע ונעשה ונשמע ... (וחוזר חלילה). הלימוד והמעשה ניזונים זה מזה ותלויים זה בזה לעולם. אין לי מה ללמוד אם לא פעלתי מעולם בעולם, ולא אוכל לפעול ולבחור בין טוב ברע אם אינני עוסקת בכך ולומדת על מה מדובר. אך אם הלימוד נשאר סגור על עצמו – אין לו ערך של ממש. מעשה לחוד עלול בקלות להפוך לניצול או פגיעה, ולימוד תיאורטי מנותק מן המציאות הוא חסר ערך. המעשה המחויב מראש לטוב אך בודק את עצמו ללא הרף, אולי זו הכוונה בציווי שנצטוונו **ועשית הישר והטוב.**